

Samtalsmetodik i förhörssrummet kontra terapiummet

- Värdet av ett SER-terapeutiskt förhållningssätt hos förhørsledaren under pågående brottsutredning

Författare: Cecilia Olausson
S1313
Helsingborg 2014

Sammanfattning

Jag har i denna studie satt förhöret (under pågående brottsutredning) i relation till ett terapeutiskt samtal, i syfte att identifiera likheter/skillnader i de båda samtalen. Syftet med respektive samtal är vitt skilt; medan en terapituation i de flesta fall är självvald och har till mål att läka och utveckla individen, är förhöret å sin sida oftast ofrivilligt och syftar till att driva en brottsutredning framåt. Min undersöknings primära syfte är dels att identifiera likheter (och skillnader) i samtalens uppbyggnad och genomförande, dels jämföra terapeutens och förhållningssätt. Jag vill se om de redskap och förhållningssätt jag som terapeut bär med mig går att applicera på en förhörssituation och om det kan finnas en vinst i att introducera SER-terapiens arbetssätt för verksamma och blivande förundersökningsledare.

Innehållsförteckning		Sid
1	Inledning	1
2	Frågeställning och syfte	2
3	Bakgrund	3
4	Metod	8
5	Resultat	9
6	Diskussion	12
7	Käll- och litteraturförteckning	15

Bilaga

Intervjufrågor

1. Inledning

Efter att ha jobbat inom rättsväsendet under ett flertal år har ett intresse väckts hos mig för det eventuella värdet av ett humanistiskt förhållningssätt i förhörssrummet (i kontrast till terapirummet). Vilka verktyg bär förhørsledarna med sig i mötet med en nyckelperson i en pågående brottsutredning?

Under min utbildning till SER-terapeut¹ har jag fått lära mig att ett icke-dömande förhållningssätt gentemot en klient är det absolut viktigaste för ett framgångsrikt och givande möte. Som terapeut måste jag ha förmågan att se förbi klientens kanske fläckiga förflutna, för att skapa en möjlighet att hitta den person som finns där under allt eventuellt bråte, som hindrar personen att leva ut sin fulla potential. Att ha ett fullständigt fördomsfritt förhållningssätt kräver arbete och en vilja hos terapeuten att röja bland sitt egna skräp; att våga möta sina egna skuggsidor. En terapeut som inte vågat titta på de mörka delarna av sig själv får svårigheter att hjälpa en annan människa med detsamma då skräpet gör sig påmint och utgör hinder för rent empatiska mellanmänniska möten. En förhørsledare inom brottmål kan i sitt arbete ställas inför en person som står anklagad för de vedervärdigaste av handlingar, en situation som kräver att de kan se bortom handlandet för att ett opartiskt bemötande av förhörspersonen ska bli möjligt. På samma sätt som en terapeut blir mest framgångsrik om hen ser på sin klient genom fördomsfria glasögon bör detta förhållningssätt också resultera i ett framgångsrikt samtal mellan förhörspersonen och den förhörde. Ett samtal som i bästa fall för utredningen framåt och i slutändan kan utgöra grund för om en person kan fällas för ett brott eller inte.

Jag tycker att det skulle vara intressant att titta närmare på vilka metoder förhørsledarna använder och hur de bemöter den förhörde i syfte att se om det förhållningssätt och de verktyg jag fått med mig som SER-terapeut skulle vara applicerbara i en förhörssituation.

I mitt jobb kommer jag i daglig kontakt med poliser som har en gedigen erfarenhet av att hålla utmanande förhör, bland annat i familjevålds- och barnärenden. Min förhoppning är att jag ska få möjlighet att prata med någon av dem för att på så vis få en bild av hur hen förhållit sig till personer som stått anklagade för de mest ofattbara av gärningar.

Vidare är det intressant i sig att en förhörssituation och en terapisisituation har så olika syften (samtidigt som det såklart finns flera gemensamma nämnare). Som klient är samtalet i de flesta fall självvalt medan förhörspersonen befinner sig i en påtvingad/icke-självvald situation (i de flesta fall). Då en förhörssituation är en mer påtvingad situation är förutsättningarna helt annorlunda; förhørsledaren kan mötas av en annan typ av motstånd och det kanske mest påtagliga – i en förhörssituation är inte syftet att *läka* personen; det är att få fram en bild av ett händelseförlopp för att i slutändan kanske kunna fälla en person för ett brott.

---

¹Samtalsterapeut utbildad vid SER-akademien i Ramlösa

2. Frågeställning(-ar)

- **Vilken typ av förhållningssätt finns i dagens förhörssrum?** Går det att identifiera likheter med det SER-terapeutiska perspektivet?
- **Hur påverkar förhørsledarens förhållningssätt den förhörde?** Vilka konsekvenser kan det få för utredningen?
- **Vilka vinster kan det finnas med att se den förhörde utifrån ett SER-terapeutiskt perspektiv?** Finns det någon som kan tala mot det?

3. Syfte

Jag vill med denna studie titta på om det SER-terapeutiska förhållningssättet skulle kunna vara användbart i en pågående brottsutredning. Förhöret är en central del i utredningen och ett framgångsrikt bemötande av utredningens nyckelpersoner kan vara direkt avgörande för om ett mål ska leda till ett åtal eller inte. Finns det ett behov (och en vinst?) med att ge blivande poliser SER-terapeutiska verktyg i bagaget i syfte att på ett djupare plan kunna nå den förhörde och därmed göra förhören än mer värdefulla och användbara?

4. Bakgrund och fakta

4.1 Förhörets plats i straffprocessen

Diesen mfl (2004) skriver att förhöret (utfrågningen) är av allra högsta värde för en pågående brottsutredning; kanske är det det viktigaste momentet i hela rättsprocessen. Ett förhörs kvalitet kan vara den avgörande faktorn för om målet som drivs kommer att läggas ned eller leda till att åtal väcks. För att ytterligare klargöra betydelsen av ett väl genomfört polisförhör under en pågående brottsutredning, vill jag sätta det i sitt rätta sammanhang i processen.

I Sverige består en straffprocess av två huvudsakliga delar; **förundersökningen** och **huvudförhandlingen**. Innan huvudförhandlingen kan äga rum måste åtal vara väckt i målet, vilket åklagaren har som sin huvudsakliga uppgift. Huvudförhandlingen ligger sedan till grund för domen. Åklagaren är skyldig att väcka åtal i alla brott som hör under *allmänt åtal*¹. När åklagaren gjort färdigt sitt arbete med att värdera bevismaterial och samla in adekvat information skriver hen en stämningsansökan där gärningen beskrivs och bevisen läggs fram. I detta skedet i utredningen måste åklagaren finna bevisvärdet så pass högt att hen kan räkna med att de kan komma att fälla den tilltalade vid en huvudförhandling. Arbetet som leder fram till stämningsansökan kallas **förundersökning**; det främsta syftet med denna är att utreda det begångna brottet så noggrant att man kan påvisa att det "föreligger tillräckliga skäl för åtal". Det är i detta skede i utredningen förhör med nyckelpersoner *hålls*². En person som kallas alternativt hämtas till förhör under en pågående rättsprocess är av lagen skyldig att medverka. (Diesen mfl, 2004, s.11-13)

4.2 Förhållningsätt

Enligt Diesen mfl (2004) är attityden hos förhørsledaren³ av yttersta vikt då den är direkt avhängig av kvaliteten på samtalet. Den absolut viktigaste egenskapen beskrivs vara förmågan att lyssna. Hänsyn måste dock tas till innehållet i det som sägs och dess relevans för syftet med samtalet; i de fall då den förhörde i alltför hög utsträckning lämnar huvudspåret och landar i sk sidospår är det förhørsledarens uppgift att styra samtalet i rätt riktning för att inte tappa fokus. Betydelsen av rätt personkemi mellan förhørsledare och förhörsperson tas upp, likaså känslan hos förhørsledaren, tonläget osv. Det understryks att en god psykologisk förmåga hos förhørsledaren är av stor betydelse. Då den förhörde i den för hen ovana/obekväma situation sannolikt kan komma att sätta upp diverse försvar är det viktigt att förhørsledaren besitter en kunskap om olika försvar, hur man känner igen dem och hur man på bästa sätt kan bemöta dem. (Diesen mfl 2004, s. 131-134).

Att kunna möta förhörspersonen med empati omnämns som väldigt viktigt. Som förhørsledare kan man komma att hamna i samtal med personer som misstänks ha begått de föraktligaste av handlingar, då är det viktigt att hen kan se bortom själva handlandet och fokusera enbart på personen hen har framför sig på ett icke-dömande och neutralt sätt. För att på allvar bemästra detta krävs det att hen arbetat med personlig utveckling och mött sina egna skuggsidor.

---

¹Samtliga brott i Sverige hör under allmänt åtal, med undantag för de fall då målsägaren på egen hand eller via ett ombud för sin egen talan i rätten och därmed väcker enskilt åtal.

²Förhör förekommer även under rättegången i syfte att få redan lämnade utsagor återberättade och/eller kompletterade. I denna uppsats fokuserar jag uteslutande på förhör under pågående förundersökning, då jag anser de vara av störst intresse.

³ Den polisman som blivit vald att hålla förhöret (Diesen mfl 2004, s 22)

Viktigt i sammanhanget är också att lyfta det faktum att alla förhör har olika förutsättningar, dels är alla människor olika; alla mellanmänskliga möten är unika, dels är det två skilda saker att möta en målsägare respektive en utpekad¹. I mötet med en målsägare kan tillit vara allra mest betydande medan en ickedömande attityd gentemot den misstänkte är det som har högst värde. Det ställs således krav på förhørsledaren att inneha förmågan att anpassa sig efter den person hen har i rummet, att kunna möta denne just där den är, på de villkor som råder i respektive situation, utan att för den saken skall gå utanför de på förhand givna ramarna. Förmågan till flexibilitet i mötet med en förhörsperson anses vara en eftersträvansvärd egenskap hos en framgångsrik förhørsledare. I begreppet ryms förmågan att förutse och planera för olika scenarier som kan tänkas uppkomma under förhöret. Är förhørsledaren väl förberedd är risken för överraskningar av negativ art mindre, därav minimeras risken att syftet med förhöret går förlorat och /eller att värdefull information inte tas tillvara. (*Diesen mfl, 2014, s.135-138*) Här nämns också vinsten i att den förhörande talar "samma språk" som den förhörde. Fackspråk och juridiska termer kan göra att den förhörde känner sig överkörd och dum, likaväl som det kan leda till ett reducerat förtroende. I slutändan kan detta bli förödande för kvalitén på förhöret eftersom viktig information kanske aldrig kommer upp till ytan då den förhörde inte känner sig bekväm i situationen. (*Diesen mfl, 2004 s. 153*).

Under utbildningen till SER-terapeut i Ramlösa ingick en föreläsning med SER-terapeut Anki Persson där hon delgav oss kunskap kring grundläggande samtalsmetodik. En av Ankis referenser var Anders Engqvist (2009). Enligt Engqvist är det viktigt att en lyssnare styrs av nyfikenhet och intresse snarare än förutfattade meningar och "kunskap" om det aktuella ämne samtalen kretsar kring. Han menar att ett gott samtal utmärks av att den som lyssnar, utan att döma, tar till sig av det som sägs och försöker se saker ur den andres perspektiv. Detta ska inte likställas med att man håller med, snarare att man för en stund låter sin egna kunskap och uppfattning om ämnet "vila" en stund till förmån för en annan människas sätt att se på saken. Att låta en annan få säga vad hen har att säga, utan att avbryta eller tillrättvisa utifrån den egna världsbilden, är nyckeln till en god kommunikation och en ömsesidig respekt parterna emellan. Att tala om för den man samtalar med att hen har "fel" eller att man själv "vet bättre" innebär ett förminskande av samtalspartnern och står i direkt motsats till det så viktiga *bekräftandet* av den andre som kan anses vara grundläggande för en givande kommunikation. (*Engqvist, 2009, s.88*) Om man som lyssnare på förhand dömer personen som pratar genom att exempelvis inflika frasen "men", som indikerar att man är av en annan åsikt, riskerar man att samtalspartnern intar försvarsställning, då hen känner sig ifrågasatt. (*Engqvist, 2009, s.94-95*)

4.3 Psykologiska riktningar

SER-terapi är starkt influerad av humanistiska och existentiella förhållningssätt, därför kommer jag lägga den största fokuset på ett antal teorier inom dessa läror som jag anser kan vara av betydelse för förståelsen för olika mekanismer som kan ligga till grund för diverse scenarier i en samtals/förhörssituation.

4.3.1 Försvar

En viktig aspekt när det handlar om att möta människor i situationer de upplever som obekväma och skrämmande, är kunskap om vad Sigmund Freud valde att kalla *försvarsmekanismer*; det vill säga de skydd vi människor sätter upp för att undkomma en konfrontation med känslor och erfarenheter

---

¹Även andra kategorier förhörs, såsom vittnen, men jag väljer i detta arbete att endast lyfta dessa två huvudsakliga typer av förhör för att hålla arbetet inom en rimlig gräns.

vi inte vill eller kan acceptera. Det är i huvudsak två av de, utav Freud beskrivna, försvarsmekanismerna, som jag anser vara intressanta för denna studie, *projektion* och *förnekande*.

Projektion innebär att man tillskriver andra egenskaper man inte kan eller vill acceptera hos sig själv. Att ta dem till sig och acceptera att man har dem skulle innebära ett stort mått av skam och skuld hos individen, känslor man till varje pris vill undkomma. Konsekvensen blir att det "hot" som egentligen kommer inifrån - görs till yttre hot i individens omgivning och gör det lättare att strida mot; det är inte en strid gentemot sig själv utan mot faktorer *utanför* den egna personen. Det är vanligt att en person projicerar negativa egenskaper direkt på andra personer i sin omgivning, sk *projektiv identifikation*. I en parrelation kan det till exempel vara så att den ena parten lägger över sina känslor av otillräcklighet och mindervärde på den andre och gör den andre till en syndabock och ett slags bollplank för sina egna tillkortakommanden. Konsekvensen kan bli att partnern (omedvetet) börjar bete sig i enlighet med projektionen och blir den "otillräckliga" och "svaga" i relationen.

Förnekande är en försvarsmekanism som innebär att individen "skraddarsyr" situationer och upplevelser i betydelsen att hen tolkar dem utifrån perspektivet att hen aldrig bär någon skuld; eventuell skuldbörda läggs konsekvent på individer och företeelser *utanför* individen. Att ta på sig skulden och den tillhörande skammen skulle skapa enorma mängder ångest hos individen, ångest som individen till varje pris vill skydda sig ifrån. Det är vanligt att personer som använder detta försvar antar en offerroll och regelmässigt gör sig själv till den som är utsatt, medan människor i omgivningen pekats ut som förövare och orsak till det onda. (Schultz Larsen, 1997, s 30-32)

4.3.2 Jag-Du kontra Jag-det

Martin Buber, en av existencialismens stora läromästare, belyser människans förhållande till andra människor genom att dela in mellanmänskliga möten i två kategorier; Jag-Du-förhållandet respektive Jag-Det-förhållandet. Denna teori finner jag relevant för min studie då den är användbar vid analysen av identifierbara förhållningssätt mellan berörda personer i terapirummet respektive förhørsrummet.

Jag-Du-förhållandet utmärks av att parterna i det inte har några på förhand givna syften eller avsikter med mötet. Relationen bygger på ärlighet och en vilja jämte en förmåga att visa sitt allra sannaste jag i relationen till den andre; vänskaps-, kärleks- och familjrelationer är exempel på typiska Jag-Du-förhållanden.

I kontrast till detta villkorlösa och rena mötet finns *Jag-Det-förhållandet*. I den relationen visar individen endast upp *en del* av sig själv i förhållande till den andre, t.ex. yrkesrollen "polis". Som "polis" fyller person *en funktion* i mötet med andra människor och agerar utifrån en *roll*, inte utifrån sitt innersta väsen. (Schultz Larsen, 1997, s 79-80)

Utifrån ett humanistiskt och existentiellt förhållningssätt är ett Jag-Du förhållande mellan terapeut och klient det mest gynnsamma. Terapeuten ska inte skapa distans mellan sig själv och sin klient, utan istället våga använda sig själv och sin kunskap om sitt egna beteende i terapin för att på ett djupare och mer genuint sätt kunna skapa sig en förståelse för klienten. Det är viktigt att terapeuten är öppen för att ta ett steg in i klientens värld, ta sig tid där och låta sig drivas av ett genuint intresse för vad som finns i klientens bagage. I den typen av session är det inte bara klienten som får ökad

självkänedom, det gäller även för terapeuten - möten som grundar sig på ett ärligt intresse för den andre parten möjliggör ökad kännedom om den egna personen.

För att en "Jag-Du"-relation ska bli möjlig och ge resultat krävs det att terapeuten jobbat med sig själv och vågat lära känna sig; det är viktigt att hen är medveten om sina egna brister och sina skuggsidor för att på bästa sätt nå framgång i arbetet med att leda sina klienter till de mörkare rummen inom dem.

4.3.3 Klientcentrerad terapi

Enligt humanisten Carl Rogers har alla ett behov med sig från födseln att bli accepterade av andra människor. Ett barn lär sig tidigt vilka beteenden som leder till uppskattning från omgivningen - likväl vilka som leder till motsatsen. Resultatet blir att barnet automatiskt förstärker de sidor som uppmuntras medan de som inte upplevs som önskvärda förnekas. På det här sättet förnekar barnet delar av sig själv som inte korrelerar med Jag-bilden, vilket innebär att självuppfattningen blir snäv. Att på det sättet vägra acceptera delar av den man är utgör ett stort hot för individens välbefinnande då det, med Rogers termer, skapas en *inkongruens* inom individen, vilket kan leda till ångest. Det är i det läget försvarsmekanismerna kommer in i bilden - försvaren, så som tidigare nämnda *projektion* och *förnekande*, byggs (omedvetet) upp i syfte att undvika denna ångest.

Inom humanismen förespråkas den *klientcentrerade terapin*, en terapi där terapeuten förhåller sig till sin klient på ett empatiskt sätt - för att använda Rogers beskrivning av empati innebär det att klienten bemöts med en "känslomässig inlevelse" från terapeutens sida. Kärnan i denna form av terapi är att terapeuten accepterar och förstår klienten helt utan att döma, vilket ger bra förutsättningar för att klienten ska utveckla en acceptans och en förståelse för sig själv. Den *inkongruens* Rogers åsyftade i tidigare avsnitt, blir här synliggjord och ger klienten en möjlighet att betrakta sina känslor och upplevelser i ett nytt ljus, här skapas utrymme för klienten att omvärdera och ta till sig sidor som förut varit instängda bakom diverse försvar och omtolkningar. (Schultz Larsen, 1997, s 89-91)

4.3.4 Skuggan

En terapeut måste förstå vad som ligger bakom utvecklandet av ett "falskt jag" för att möta klienten med den genuina förståelse som lyftes fram i föregående avsnitt. Här väljer jag att använda Carl Gustaf Jung och hans resonemang kring *det personligt omedvetna*.

Enligt Jung är människans personlighet uppbyggd av följande tre nivåer

- det medvetna
- det personligt omedvetna
- det kollektivt omedvetna

Liksom Freud menar Jung att *det medvetna* inrymmer allt som vi känner till och har kunskap om rörande oss själva. *Jaget* omnämns utifrån Jungs teori som en form av filter genom vilket alla tankar och känslor och upplevelser måste passera; jaget har sedan makten att avgöra vad som får stanna på det medvetna planet och vad som skickas ned till den omedvetna delen av vår personlighet - *det personligt omedvetna*. Viktigt att nämna i detta sammanhang är *personan*, en del av jaget som Jung

menar ligger till grund för utvecklandet av ett "falskt jag" (begreppet myntat av Laing). Personen uppmuntrar individen att lägga sin vilja och sina önskningar åt sidan till förmån för omgivningens förväntningar; att på det sätt ständigt anpassa sig efter omringningens krav och önskningar resulterar i att individens "sanna jag" till slut döljs bakom en fasad - ett *falskt jag*.

Det kollektivt omedvetna innefattar den del av vårt mänskliga psyke som är gemensamt för alla människor och som finns med oss från födseln men aldrig når upp till ett medvetet plan hos den enskilde. Närmre än så går jag inte in på denna delen av personligheten då jag inte anser det relevant för denna studie.

Alla de egenskaper, önskningar och känslor som av jaget skickats ner till det omedvetna omvandlas till diverse komplex, ett av dessa komplex är vad Jung kallar för *skuggan*. Det är sidor av oss som av någon anledning inte accepterats och mötts av agg från omgivningen och som därför undertryckts och förpassats till stängda rum djupt ner i vårt omedvetna inre. Men att de stängts in innebär inte att de försvunnit, de är en del av oss oavsett hur omedvetna vi är om dem och de påverkar vårt liv mer än vad man kanske vill tro. Jung menar att de kommer till uttryck i relation till personer som väcker negativa känslor hos oss, personer vi intuitivt tycker illa om. Vad det handlar om är att vårt psyke förkastat dessa egenskaper; de utgör ett hot för vårt välbefinnande då vi tror att de kan göra oss illa omtyckta (känslor som hänger med från tidiga barndomen). Utifrån Jungs teori reagerar du starkt på andras, enligt dig, negativa drag eftersom dem återfinns hos dig själv, men ditt psyke för en så intensiv kamp för att inte låta dig kännas vid dem, att du inte på ett medvetet plan kan göra anspråk på dem och göra dem till *dina*. Att projicera dem på andra blir ditt psykes sätt att fly undan den ångest det skulle skapa att erkänna dem. (*Schultz Larsen, 1997, s 95-99*)

4.5 SER-terapi

Iscensättningen gör det omedvetna medvetet

– Anki Persson

Utbildningen vid SER-akademien bottnar i en grundfilosofi som består i att du, för att kunna vägleda klienter och uppmuntra till avgörande förändring i deras liv, måste börja med att genomgå en resa i ditt eget inre; du måste ha mött *dina* skuggor, identifierat *dina* mönster och skapat en förståelse för den DU är för att på djupet kunna skapa en förståelse för någon annan.

Bemötandet av klienten går i linje med den humanistiska klientcentrerade terapin - i din roll som SER-terapeut ska du vara empatisk, ha kunskap om bakomliggande psykologiska mekanismer och möta klienterna på ett icke-dömande sätt. SER-terapi är integrativ i den meningen att en SER-terapeuts drivkraft kännetecknas av ett genuint intresse för klienten jämte en vilja att förstå *helheten*, att sätta klientens nuvarande situation i relation till det förflutna och därmed se klientens behov i ett större sammanhang.

Även värdegrunden är överensstämmande med den humanistiska läran – terapin bedrivs i syfte att tränga igenom murar av försvar och fasader för att hitta "hem"; hitta det sanna och äkta i individen.

En SER-terapeut har flera olika verktyg med sig i mötet med en klient, såsom visualisering,

andning, symbolisering och delpersonligheter. Jag tänker inte gå in i detalj på var och en av metoderna, utan väljer att fokusera på det centrala begreppet i SER-terapiens praktik – *iscensättningsperspektivet*.

Syftet med terapin är att blottlägga det som klienten trängt undan, det som ända sedan den tidiga barndomen förkastats och inte tillåts befinna sig på, för individen, medvetna planet. Freud använde begreppet ”upprepningsång” för att beskriva samma fenomen; vårt behov att upprepa scenarier från vårt förflutna om och om igen för att ständigt konfronteras med ouppklarade konflikter och begravda känslor från det förgångna. Inte förrän individen väljer att bli uppmärksam på återkommande scenarier, konflikter, situationer, händelser kan hen ta makten över tvånget att återuppleva smärtan gång på gång. Det är när individen förstår varför hen hamnar i dessa situationer, varför hen dras till en viss typ av personer och/eller hela tiden hamnar i bekanta situationer som en uppgörelse med det gamla kan bli möjlig. Genom att våga titta närmare på sina iscensättningar förflyttas beteendet upp till en medveten nivå hos individen och det är först då en djupgående förändring av ett beteende kan ske. Att på detta sätt konfronteras med sina iscensättningar innebär ett oundvikligt genomlevande av en uppsjö smärtsamma känslor. Iscensättningarna kan alla härledas till någon form av smärta som individen motat undan och stängt in i inre låsta rum; att acceptera och se sina upprepade beteendemönster för också med sig accepterandet av smärtan. Det invanda kan vara att förneka, fly eller att belasta någon annan i syfte att undkomma ansvarstagande för dessa mindre önskvärda sidorna. Att istället genomleva de smärtfyllda känslorna, som undantryckts så djupt, är därför en process som kan ge upphov till en hel del motstånd hos personen. Samtidigt är det genom detta möte med den djupa smärtan som det finns möjlighet till uppgörelse. Så länge individen undviker konfrontation med smärtan ges den tillåtelse att komma till uttryck via beteenden (iscensättningar) som inte är gynnsamma för individen i ett längre perspektiv, då de har förmågan att hindra denne från att leva ut sin fulla potential och vara helt fri.

5. Metod

Jag genomförde en intervju med Peter Hägerbrand, utredare sedan 30 år inom polisen, varav ett flertal av dessa varit inom familjevårdsenheten i Malmö. Han har genomfört otaliga förhör med dels målsägare, dels utpekade i känsliga utredningar; fall som kretsat kring familjetragedier.

Utöver intervjun använde jag mig av litteratur, kunskap jag tillägnat mig under föreläsningar på SER-akademien samt SER-akademins hemsida.

6. Resultat

6.1 Vilken typ av förhållningssätt finns i dagens förhållningsrum? Går det att identifiera likheter med det ser-terapeutiska perspektivet?

När det kommer till förhållningssätt har jag kunnat identifiera flera gemensamma nämnare mellan förhållnings- och -terapisituationen. God psykologisk förmåga hos förhållningsledaren omnämns som essentiellt, jämte kemin mellan den hörde och förhållningsledaren. Att vara en empatisk och lyhörd lyssnare som inte dömer är egenskaper jag uppfattar som ytterst viktiga hos en förhållningsledare i mötet med en förhållningsperson, utifrån Diesens resonemang. Jag frågade Peter hur han förhåller sig till en misstänkt person under ett förhör:

- Det är viktigt att inte vara dömande. Det är viktigt att lyssna. Man får aldrig sätta sig på några höga hästar. Det är viktigt att skapa ett förtroende. Om inte ett förtroende skapas är det svårt att få en person att prata. Det är viktigt att jag som förhållningsledare inte tar för mycket plats och pratar för mycket. Det gäller att få dem att prata, det är det som är intressant.

Att på detta sätt bemöta en annan människa med medkänsla och förståelse, befriat från värderingar och/eller förutfattade meningar, genomsyrar SER-terapien såväl som all terapeutisk verksamhet som tar avstamp i den existentiella/humanistiska riktningen med bl.a. Carl Rogers klientcentrerade terapi som grund.

Diesen ger även uttryck för värdet i att förhållningsledare jobbar med personlig utveckling för att på det mesta optimala sättet kunna förhålla sig till eventuella ”problematiska” förhållningspersoner, i bemärkelsen att de väcker känslor hos förhållningsledaren som kan komma att påverka objektiviteten och det ickedömande tankesättet. Detta återfinns även bland kvaliteterna som anses vara av avgörande betydelse hos en terapeut. Det är av stor vikt att en terapeut går regelbunden egenterapi för att fånga upp känslor och finna förståelse för vad som kan skapas i ett möte med en klient. Oavsett hur lång erfarenhet en terapeut har finns de alltid knappar som klienter kan komma åt och som sätter igång processer hos terapeuten, då är det viktigt att terapeuten tar dessa känslor på allvar och jobbar med dem. Här går det att göra en koppling till Jung och hans teori kring våra skuggsidor; en teori som förmedlar vikten av att våga möta de sidor hos oss som vi inte alltid är så bekväma med, de sidor som en klient har potential att rikta ljus mot. Att jobba med den typen av känslor när de dyker upp bidrar till en än större tolerans och öppenhet hos terapeuten och ger i förlängningen terapeuten större möjligheter att nå framgång i arbetet med klienter. Detsamma kan bli gällande för en förhållningsledare som på liknande sätt väljer att jobba med sig själv, det kan få en avgörande betydelse för förhöret och dess kvalitet.

Något som blev tydligt både i Diesens resonemang och under intervjun med Peter är att förhållningsledaren använder olika förhållningssätt beroende på om det är målsägare eller utpekad som förhörs. När det gäller en målsägare kan det vara tilliten som är det allra viktigaste medan ett icke dömande förhållningssätt kan vara det mest betydande i mötet med en utpekad. Det blir tydligt att det är av stort värde att inneha en förmåga att som förhållningsledare anpassa sig efter personen som finns i rummet, vid sidan av en förmågan till flexibilitet (inom ramarna). Peter uttrycker det så här:

- Man får aldrig tränga in dem (förhållningspersonerna) i ett hörn. Det är JAG som ska anpassa mig efter personen jag förhör.

Tittar man på terapeutens roll anses det vara essentiellt att hen följer klienten, i betydelsen att hen utgår från var klienten befinner sig - samtidigt som det finns ramar även i den situationen – det handlar om att leda tillbaka till känslan, att leda klienten till det som hen kanske vill fly från. På samma sätt leder förhørsledaren tillbaka den förhörde på rätt spår (för att få relevant information. Skillnaden är att informationen som framkommer under ett förhör är relevant *i arbetet, för utredningen*, medan det mest relevanta för en terapeut är att hjälpa *klienten* att nå dit hen behöver nå.

6.2 Hur påverkar förhørsledarens förhållningssätt den förhörde? Vilka konsekvenser kan det få för utredningen?

Under intervjun med Peter berättade han att förmågan att lyckas skapa ett förtroende hos den förhörde (när det handlar om målsägaren) är det som bäst utmärker ett ”lyckat” förhör - om vi med ”lyckat” åsyftar att den förhörde personen känt sig bekväm nog att dela med sig av, i vissa fall, svåra saker (vid exempelvis relationsutredningar). Peter delar med sig av en utredning han nyligen avslutat där målsägaren i fråga var i stort behov av stöd och vägledning för att klara av att genomföra den process som följde på hennes anmälan i ett familjevåldsrelaterat ärende. Peters tjänst som förhørsledare kräver inte att han finns tillgänglig som stöd för en målsägare men Peter bedömde att denna kvinnan behövde ett tillförlitligt stöd under processen för att överhuvudtaget kunna genomföra den. Han hade daglig kontakt med kvinnan under processen och när det var dags för rättegång satt Peter med. Han upplever i efterhand att det ”lilla” extra han gav till kvinnan var det som avgjorde att hon klarade av att gå igenom rättsprocessen.

Peter är alltid noga med att inge ett förtroende och förmedla till målsägare att han tar dem på allvar, att han bryr sig och finns för dem, inte bara som polis utan även som medmänniska.

- Det är viktigt att ge dem tid om de är obekväma. Vissa gånger har ett förhör tagit upp till 5 timmar för att målsägaren behövt den tiden för att öppna sig och känna ett förtroende.

Peter understryker att han aldrig pressar på personen utan försöker ha tålamod och ge personen det som hen behöver. Ibland har han varit helt slutkörd efter ett förhör men han anser att det är viktigt att personen känner att hen får den tid som hen behöver, annars är risken stor att personen inte känner att hen blir lyssnad på och det kan gör att viktig information uteblir. Peter ser det som en vinst om en förhörsperson tycker att det känts bra att prata med honom och anser det vara viktigt att han i rollen som förhørsledare visar att polisens uppgift inte enbart är att agera skrivcentral utan också en stödfunktion i svåra situationer.

Här blir det intressant att knyta an till jag-du kontra jag-det perspektivet som Buber förmedlade. Om Peter endast gjort vad tjänsten kräver och enkom haft fokus på att samla in material till utredningen hade han skapat vad Buber benämner som ett jag-det förhållande, där förhörspersonen mött *yrkesmannen*, i kontrast till *medmänniskan* Peter. Det Peter gör när han kliver utanför ramarna på detta sättet är att han öppnar för möjligheten att skapa ett jag-du förhållande till förhörspersonen vilket ger helt andra förutsättningar att skapa ett mer äkta och mänskligt möte.

Ett jag-det förhållande i en terapisituation skulle kunna utgöras av en terapeut som endast drivs av att känna sig själv ”lyckad” och leder terapin utefter egna behov - på bekostnad av klientens behov. Drivkraften hos en sådan terapeut kan vara att nå ett eget eftersträvat genombrott med klienten vilket genererar en terapi där en agenda och föreställning hos terapeuten styr, snarare än ett intresse

för personen mitt emot och en strävan att hitta verktyg *längs med vägen* som fungerar med den process som den aktuella klienten befinner sig i. Liksom i en förhörssituation kan priset bli att klienten inte känner sig tillräckligt bekväm för att öppna sig och då blir en framgångsrik terapi förmodligen ändå inte möjlig att nå...

Enqvist resonemang kring förhållningssätt är också av intresse att lyfta fram här. Enqvist menar att en god kommunikation mellan människor utmärks av en ömsesidig respekt och ett icke dömande förhållningssätt; att lyssna intresserat och nyfiket är viktigare än att försöka slå hål på den andres resonemang eller sträva efter att lyfta fram sin egna kunskap. Detta förhållningssätt konkretiserades under intervjun med Peter då han lyfte fram att han som förhørsledare emellanåt hamnar i situationer där han av erfarenhet kan bedöma att underlaget är för svagt för att det ska kunna leda någonvart men ändå tar sig samma tid och visar samma engagemang som om han hade anat motsatsen. För Peter är det viktigt att förhörspersonen i efterhand känner att hen var lyssnad på och tagen på allvar - även om ärendet i slutändan läggs ned.

6.3 Vilka vinster kan det finnas med att se den förhörde utifrån ett SER-terapeutiskt perspektiv? Finns det någon som kan tala mot det?

Jag frågade Peter om han upplever en viss typ av förhörsperson som svårare än någon annan:

- *Psykopater. Vilket det ofta handlar om i relationsärenden. Man får nästan aldrig ett erkännande av en sådan person, det skulle vara allt för skambelagt. De slår bara ifrån sig anklagelserna. De ser sig själva som offer.*

Peter delar med sig av ett fall där en make och pappa, som stod anklagad för grova brott gentemot sin familj, bröt ihop i tårar och uttryckte en känsla av orättvisa över att han betraktades som en förövare; i hans värld hade han gjort allt för sin familj och var oförmögen att se det felaktiga i det. Jag förstår av samtalet med Peter att detta inte är en helt ovanlig reaktion hos utpekade i just familjevåldsrelaterade ärenden.

Jag frågade hur han förhåller sig till den här typen av förhörssituationer:

- *Jag försöker hålla mig neutral, utan att visa för mycket på något håll. Det kommer alltid fram något matnyttigt av förhöret i alla fall. Det finns alltid saker att få svar på. Det handlar om att få dem att prata. Det är det viktigaste.*

Peter visade här att det finns en uppmärksamhet hos förhørsledaren att den utpekade i relationsärenden ofta uppvisar detta beteende och att de som regel då inte siktar på ett erkännande utan på att få fram så mycket uppgifter ändå att det räcker. Om en ökad kunskap finns hos förhørsledare om vilka mekanismer som ligger bakom offerrollen kanske ett annat förhållningssätt kunde bli möjligt, som i slutändan möjliggör ett erkännande?

Utifrån Freuds tes om försvarsmekanismerna skulle offerrollen kunna vara ett skydd för den utpekade att undkomma känslor av skam och skuld. Det handlar om ett *förnekande* av den egna skulden och en förskjutning av den till faktorer/personer *utanför* hen själv. Det är även intressant att lyfta fram *projektiv identifikation* i detta sammanhanget då det rör sig om personer som befinner sig i en nära relation till varandra. Sett ur det perspektivet finns möjligheten att förövaren till varje pris vill fly från känslor av otillräcklighet och tillkortakommande och därför projicerar dessa egenskaper

på sin respektive som kan komma att bli den svaga - förövarens slagpåse. Förhørsledaren kan med den förståelsen i bagaget bli av med (eller i vart fall minimera) fördomar kring våldsutsatta kvinnor; varför går hon tillbaka till honom? Varför har hon inte anmält tidigare? Varför vill hon dra tillbaka anmälan? Med en ökad förståelse kan bemötandet bli annorlunda och kanske så även utgången av förhöret?

När det gäller förövaren skulle ett erkännande av handlingen kunna innebära ett ansvarstagande för sin skam och skuld - känslor denne till varje pris vill undfly. Det "enkla" blir att slå ifrån sig, att bli *offret* och därmed inte behöva ansvara för skulden och skammen. Det är här också möjligt att prata *iscensättningar*. Förövaren hamnar i en situation där han anklagas och utpekats, en situation som ger denne en möjlighet att möta och göra upp med det han så krampaktigt flyr undan – skammen. Sett i detta ljus är det inte svårt att förstå att ett erkännande inte är det lättaste att få fram när det handlar om våldsrelaterat relationsbrott. Om blivande förhørsledare får en utökad kunskap om försvaren och psykologiska mekanismer som ligger till grund för offerbeteendet kanske förhörens upplägg skulle kunna omformas? Peter förmedlade en attityd som säger att det stannar vid ett konstaterande av att personer går in i en offerroll och att ett erkännande då inte är troligt. Om kunskapen breddats kanske alternativa frågor och metoder skulle kunna användas för att bryta igenom försvaren och faktiskt få ett erkännande? Istället för att "nöja sig" med konstaterandet att det inte bli ett erkännande kanske en känsla av utmaning i att försöka få personen att prata skulle kunna bli möjlig, med vetskapen att det inte är omöjligt? Vinsten skulle i detta fall bli dubbelbottnad; dels vore det ett genombrott för utredningen att få ett erkännande, dels skulle det kunna innebära ett första steg för den utpekade att komma till insikt och i förlängningen kanske det våldsamma beteendet och benägenheten att skada människor i dennes närhet skulle kunna reduceras?

Nackdelen skulle kunna vara tidsaspekten och de i många fall begränsade resurserna. I en terapi finns tid och helt andra möjligheter att nå bakom djupt rotade försvar, något som säkerligen är betydligt svårare under en brottsutredning.

7. Slutdiskussion/analys

Jag kan inte utifrån denna studie göra några antaganden gällande hur vanligt det är att en utredare engagerar sig i den uträkning som jag fick uppfattningen att Peter gör, det är den inte tillräckligt omfattande för. Det jag vet är att det inte är ett obligatorium för brottsutredare att agera stöd för målsägaren - Peter gjorde mer än tjänsten krävde i det fall han beskrev. Utifrån intervjun så råder det ingen tvekan om att ett genuint stöd och intresse från utredningsmannen kan ha en helt avgörande betydelse. I mål där exempelvis en kvinna anmält sin partner (och där det i en del fall även finns barn i bilden) är det inte svårt att förstå att processen som följer kan vara tung och svår att gå igenom. Om kvinnan i dessa fall möts av rena fackmän; utredare, åklagare och advokater som endast finns där i egenskap av sin yrkesroll, för att genomföra sin del av arbetet så framgångsrikt som möjligt, då är det stor risk att målsägaren känner sig ensam i den byråkratiska och ibland svårförstådda rättsprocessen. I dessa fall kan en uträckt hand och ett förstående hjärta vid sidan av yrkesrollen leda till att underlätta processen för målsägaren och i slutändan leda till att en gärningsman fälls för ett brott. Alternativet kan bli att målsägaren inte orkar och väljer att inte fullfölja processen - och utan målsägarens berättelse och uppgifter faller brottmålet.

Denna undersökning är även för småskalig för att kunna dra några generella slutsatser kring föreställningen hos utredare gällande misstänkta personer i en brottsutredning. Det jag kan göra är att, utifrån informationen jag fått, analysera de tendenser jag tyckt mig uppdaga. Peter förmedlade

en bild av gärningsmän i relationsärenden som en form utav ”hopplösa fall” i bemärkelsen att de sällan erkänner en handling som de står anklagade för. Peter hade uppenbarligen efter mångårig erfarenhet av denna typ av gärningsmän skaffat sig en föreställning om att de på grund av starka skamkänslor inte vill se sin del i brottet; de har snarare en tendens att själva bli offret. Sett utifrån ett SER-terapeutiskt perspektiv är det jätteintressant att fundera kring värdet av en ökad kunskap hos utredare om psykologiska mekanismer som kan ligga bakom den här typen av reaktion hos en gärningsman. Istället för att som Peter uttryckte, inte förvänta sig ett erkännande utan snarare hoppas att det framkommer värdefull information ändå om personen bara får utrymme att prata kanske förhørsledaren kan se situationen som en utmaning och försöka hitta sätt att bryta sig igenom försvaren. Det kan tänkas att dessa gärningsmän bär på en sådan mängd skam och skuld som hänger kvar sedan barndomen att offerrollen är ett försvar mot att ta ansvar för den egna skulden. Att ta ett ansvar och se sin skuld skulle kunna innebära att personen öppnat dörrar till förträngda känslor långt tillbaka och påbörjat en process att bearbeta gamla trauman och undertryckta känslor. Att påbörja processen att gå igenom gammalt skräp och möta sina skuggsidor och tillkortakommanden kan vara en lång och smärtsam process, något många väljer att fly från. I förhörssituationen hamnar gärningsmannen i en iscensättning där han har möjlighet att öppna upp dessa dörrar och ta fullt ansvar för sina handlingar, något som kräver sin lyhördhet och känslighet hos förhørsledaren. Det ska inte glömmas i sammanhanget att en förhörssituation inte går att likställa med terapi, det handlar inte om att läka en person, det handlar i slutändan om att få tillräckligt med information för att driva målet. Det krävs inget intresse för personen i egentligen mening ur det perspektivet. Det jag tänker är att OM vyerna skulle vidgas och man började se värdet av att intressera sig för personen i lika hög uträkning som en terapeut måste göra i en samtalsterapi, så kanske ett erkännande inte skulle vara en så stor omöjlighet i fall då gärningsmän sätter upp murar av försvar. Kanske skulle ett ändrat tankesätt kunna öppna för möjligheten att bryta genom försvaren och hitta andra vägar till ett erkännande, istället för att se det som en omöjlighet? Vinsten i det långa loppet skulle kunna bli att gärningsmannen steg för steg tar ansvar för och erkänner delar av sig som länge legat dolda och kanske kan dessa insikter vara en början på ett liv fritt från våld och kriminalitet? Det kan låta som en form av naiv utopi men det jag främst tänker till en början är att introducera tänket och sedan efterhand börja arbeta utifrån de kunskaperna för att se om en förändring är möjlig.

Peter beskrev att han genom åren fått en ökad förståelse för exempelvis kvinnor i familjevåldsärenden. Det är enkelt att undra varför hon stannar? Varför hon vill dra tillbaka anmälan? Varför hon valt den mannen från början? Jag fick uppfattningen att Peter snarare än via utbildning skaffat en större förståelse baserat på erfarenhet av möten med kvinnor i den situationen. Kanske kan man redan i utbildningen av nya poliser implementera SER terapins tankegångar kring iscensättningar bl.a. för att redan där skapa en förståelse för mekanismerna som finns bakom kvinnans val och ageranden. Liksom det kan finnas ett stort värde i att förstå varför gärningsmannen misshandlar de som står honom närmast för att sedan göra sig till offret, så gäller detsamma för kvinnan som blir slagen gång på gång och ändå känner sig tyngd av en skuldbörda.

En viktig pelare i SER-terapin är att det inte blir möjligt att hjälpa någon annan om man inte först röjt bland sitt egna skräp. Även detta tänk skulle kunna ha ett värde i polisutbildningen. Eftersom poliser generellt kommer i kontakt med mycket människor i mängder av situationer som ibland är krävande psykiskt och fysiskt är det viktigt att dessa är trygga i sin egna person och känner sig själv. På samma sätt som en terapeut måste gå i egenterapi för att fånga upp känslor som dyker upp i mötet med klienter borde detsamma kunna vara av värde för poliser; de hamnar med all säkerhet i situationer där personer trigger dem och trycker på knappar hos dem som kan härledas till inre

mörka rum. Om de inte gått in i sitt egna mörker och fått insikten om sina egna brister kan det vara svårt att på ett adekvat sätt hantera människor som sätter igång dessa känslor. I slutändan det leda till att polisernas närvaro ökar då deras egna känslor inte pockar på uppmärksamhet och hotar att ta överhand. Detta skulle även kunna vara värdefullt i syfte att undvika att poliser låter sig styras av ett behov att prestera, att visa sig duktig och istället låter intresset för människor och viljan att hjälpa och vägleda vara den drivande kraften i sin yrkesroll.

Jag har själv under utbildningen fastnat i hämmande prestationskrav och låtit tankar om att prestera och vara bra hindra mig från att verkligen möta personen mitt emot mig, i nuet, där den är utan att krav och behov hos mig själv överröstar klienten och hens berättelse. I alla yrken där mötet med människor är centralt tror jag att arbete med sig själv och egenkänndom är av yttersta vikt. När du landat i dig själv och på allvar hittat tryggheten inom dig och lärt dig hantera dina svagheter (inte ignorera eller täcka över) då har du det absolut bästa verktyget i mötet med en medmänniska, oavsett om det är som polis ute på fältet eller som terapeut i terapirummet.

Källförteckning

Schultz Larsen, Ole (1997). Psykologiska perspektiv.
Engquist, Anders (2009). Om konsten att samtala.
Diesen, Christian, mfl (2004). Förhör.

Hemsidor på internet

<http://www.serterapi.se>

Föreläsningar på Akademin för ser-Terapi

Grundläggande samtalsmetodik – SER terapeut Anki Persson 130830

Bilaga

Intervjufrågor

1. Hur förbereder du dig?

2. Hur läggs förhöret upp?

Vilka metoder använder du?

Vad avgör vilken metod som lämpar sig bäst?

3. Hur gör du för att få en misstänkt/en målsägare att börja dela med sig?

Har du olika strategier?

Mall?

4. Vilket upplever du är ditt starkaste verktyg för att få en utpekad att dela med sig/erkänna?

5. Hur hanterar du de riktigt svåra brottsmisstankarna (barn, mord etc)?

Hur förhåller du dig gentemot personen?

Kan du berätta om några olika scenarier du upplevt? Där du kunnat se att du framkallat ett visst gensvar från den förhörde? Vad framkallade reaktionen?

Vilken betydelse tror du att ditt förhållningssätt har?

Är det vissa personer som påverkar dig mer än andra? På vilket sätt? Hur hanterar du det?

6. Har du varit med om att en förhörsperson erkänt ett grovt brott? (Hur upplevde du det?)

Hur upplevde du att den förhörde kände efter erkännandet?

7. Vilka personer har du svårast att möta?

På vilket sätt är de svåra?

Hur möter du det?

Har du utarbetat en strategi/ (rannsakat dig själv)?

- 8. Vad är det svåraste i din uppgift som förhørsledare?**
- 9. Vad utmärker ett lyckat förhör för dig?**
- 10. Finns det någon gång du känt att du som förhørsledare inte nått hela vägen fram?**
På vilket sätt?